

УДК: 355.2:351.74

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.42>

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОМІРНОСТІ ТА НЕУПЕРЕДЖЕНОСТІ ДІЙ СПІВРОБІТНИКІВ ТЦК ТА СП ПРИ СПРИЯННІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПРОВЕДЕННЮ ДІЙ МОБІЛІЗАЦІЙНОГО ХАРАКТЕРУ

Тимофєєв В.П.,

*старший викладач кафедри вогневої підготовки,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-6805-8933
e-mail: ronwhisly66@gmail.com*

Тінін Д.Г.,

*майор поліції, старший викладач
кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-8593-1706
e-mail: dimatidnepr13@gmail.com*

Завістовський О.Д.,

*старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-0126-5102
e-mail: Komisar-mvs@ukr.net*

Тимофєєв В.П., Тінін Д.Г., Завістовський О.Д. Деякі проблемні питання правомірності та неупередженості дій співробітників ТЦК та СП при сприянні поліцейських проведенню дій мобілізаційного характеру.

Сучасні виклики в умовах дії правового режиму воєнного стану, що постали перед Україною, пов'язані з необхідністю мобілізації значних людських і матеріальних ресурсів та вимагають детального вивчення. Сьогоднішні проблемні аспекти правомірності та неупередженості дій співробітників територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (далі – ТЦК та СП), а також ролі поліцейських в умовах проведення мобілізаційних заходів, створюють прецеденти, що викликають резонансні хвилювання серед населення.

У даній статті проаналізовано численні випадки порушення прав та свобод громадян у контексті мобілізації, що є важливим аспектом, особливо в умовах військових конфліктів. Було виявлено, що мобілізаційні процеси часто супроводжуються обмеженнями основних прав, таких як право на свободу, право на справедливий суд і право на приватність. На прикладі конкретних випадків було продемонстровано, як рішення держави щодо мобілізації можуть негативно впливати на індивідуальні свободи, викликаючи суспільне невдоволення та відчуження. Крім того, стаття підкреслює нагальну необхідність забезпечення правового захисту громадян під час мобілізації, а також важливість проведення дискусій про баланс між національною безпекою та правами людини. Автори закликають до створення більш прозорих механізмів, які б дозволили контролювати дії держави та утверджувати механізми захисту прав громадян у кризових ситуаціях. У результаті проведеного дослідження проблем правомірності та неупередженості дій співробітників ТЦК та СП, а також ролі поліцейських під час мобілізаційних заходів, було виявлено ряд суттєвих аспектів, які потребують уваги та подальшого впровадження змін.

В сучасному аспекті мобілізаційні заходи досить часто проводяться зі створенням прецедентів, які викликають суспільний резонанс. Вказана тенденція вказує на необхідність пошуку нових, тобто більш дієвих, інструментів щодо роботи з населенням. Негативні наслідки такої діяльності

щодо формування та підготовки новобранців створюватимуть низький рівень довіри суспільства до держави, а отже матиме низький рівень вмотивованості особового складу в подальшому.

Ключові слова: мобілізація, ТЦК та СП, поліція, повноваження, війна, права та свободи, порушення.

Timofeev V.P., Tinin D.G., Zavistovskyi O.D. Some problematic issues of legality and impartiality of the actions of TCC employees and joint ventures in assisting the police to carry out actions of a mobilization nature.

Modern challenges in the conditions of actions of the legal regime of martial law, faced by Ukraine, are related to ensuring the mobilization of significant human and material resources and require detailed study. Today's problematic aspects of the legality and impartiality of the actions of the employees of the territorial recruitment and social support centers (hereinafter referred to as TCC and SP), as well as the role of the police in the conditions of mobilization events, create precedents that cause resonant excitement among the population.

This article analyzes numerous cases of violation of the rights and freedoms of citizens in the context of mobilization, which is an important aspect, especially in the conditions of military conflicts. Mobilization processes were found to be often accompanied by restrictions on fundamental rights such as the right to liberty, the right to a fair trial and the right to privacy. On the example of specific cases, it was demonstrated how the state's decisions on mobilization can negatively affect individual freedoms, causing social discontent and alienation. In addition, the article emphasizes the urgent need to ensure legal protection of citizens during mobilization, as well as the importance of holding discussions about the balance between national security and human rights. The authors call for the creation of more transparent mechanisms that would allow monitoring the state's actions and establishing mechanisms for protecting the rights of citizens in crisis situations. As a result of the study of the legality and impartiality of the actions of TCC and SP employees, as well as the role of police officers during mobilization activities, a number of significant aspects were identified that require attention and further implementation of changes.

In the modern aspect, mobilization measures are quite often carried out with the creation of precedents that cause public resonance. This trend indicates the need to find new, i.e. more effective, tools for working with the population. The negative consequences of such activities regarding the formation and training of recruits will create a low level of public trust in the state, and therefore will have a low level of motivation of personnel in the future.

Key words: mobilization, TCC and SP, police, powers, war, rights and freedoms, violations.

Постановка проблеми. Під час мобілізації виникають питання щодо дотримання законодавства, прозорості процедур призову, а також прав особистості, що підлягають мобілізації. Необхідно проаналізувати, чи відповідають дії цих установ чинному законодавству та чи не піддають ризику права громадян. На тлі соціальної напруженості, що викликана мобілізаційними процесами, актуальним є питання об'єктивності й неупередженості співробітників ТЦК та СП. Невиправдане застосування сили, упереджене ставлення до призовників можуть сприяти загостренню соціальних конфліктів та зниженню довіри населення до державних органів.

В даному аспекті поліцейські виконують важливу функцію забезпечення правопорядку під час проведення мобілізаційних заходів. Важливо дослідити, які саме повноваження мають поліцейські, в яких межах вони можуть втручатися, яким чином їхнє ставлення та дії впливають на процес мобілізації.

Мета та завдання дослідження. Основною метою даної статті є всебічний аналіз проблем правомірності та неупередженості дій співробітників територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП) у контексті проведення мобілізаційних заходів, а також визначення ролі співробітників поліції в цих процесах. Зокрема, правомірність дій ТЦК та СП у відповідності до чинного законодавства України, виявити їхню відповідність принципам прав людини та етики. Критерії неупередженості в діяльності співробітників ТЦК та СП і проаналізувати, як їхні дії можуть впливати на довіру суспільства до державних органів. Функції та повноваження поліцейських під час проведення мобілізаційних заходів, зокрема їхній вплив на стабільність громадського порядку і правопорядку. Рекомендації щодо поліпшення процедур мобілізації з урахуванням прав та свобод особистості, а також пропозиції щодо вдосконалення співпраці між ТЦК, СП та поліцією для зменшення конфліктних ситуацій.

Стан опрацювання проблематики. В умовах сьогодення вирішення проблемних питань являється одним з найважливіших осередків виживання від військової агресії. Питаннями проведення мобілізаційних заходів частково займались багато науковців, серед яких можна зазначити: Самойлович А., Ісайко Д., Катаєв Я., Зозуля О., Кононець В., Богуславський М., Хардель Р., Таран В., Смірнов І., Войтович Н., Кузнецов В., Сийпловік М. та ін.

Однак, вивчаючи джерела вбачаємо, що вказаним проблемам не приділено достатньо уваги, а тому дані аспекти потребують додаткової уваги.

Виклад основного матеріалу. Російсько-українська війна своєю агресивністю та віроломністю кардинально, якщо не повністю, змінила життя українців у всіх без виключення сферах. Зокрема, правовій, та як наслідок численні створила випадки неправомірного обмеження прав та свобод людини в нашій державі. Серед багатьох зовнішніх та внутрішніх проблем вимальовується актуальна та найбільш конфліктна тема: мобілізація та притягнення до відповідальності осіб, які уникають призову.

Відповідно до ч. 2 ст. 65 Конституції України: «Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України. Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону» [1, с. 19]. Саме забезпечення виконання мобілізаційної політики зазнало суттєвих змін з початку повномасштабного вторгнення російських загарбників. Відповідальним органом за мобілізаційні процеси на сьогоднішній день являється ТЦК та СП.

Згідно п. 1 Постанови КМУ № 154 від 23 лютого 2022 «Про затвердження Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки» (далі – Положення), ТЦК та СП є органами військового управління, що забезпечують виконання законодавства з питань військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації [2].

Відповідно до п. 8 цього Положення визначено основні завдання цього органу, серед яких основними являються: виконання законодавства з питань військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації, керівництво військовим обліком призовників, військовозобов'язаних та резервістів на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, здійснення контролю за його станом, забезпечення в межах своїх повноважень адміністрування та ведення Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів (далі – Реєстр), проведення заходів з приписки громадян до призовних ділянок, призову громадян на військову службу, проведення відбору кандидатів для прийняття на військову службу за контрактом, участь у відборі громадян для проходження служби у військовому резерві Збройних Сил, підготовка та проведення в особливий період мобілізації людських і транспортних ресурсів, забезпечення організації соціального і правового захисту військовослужбовців, військовозобов'язаних і резервістів, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори до Збройних Сил (далі – збори), ветеранів війни та військової служби, пенсіонерів з числа військовослужбовців Збройних Сил (далі – пенсіонери) та членів їх сімей, участь у військово-патріотичному вихованні громадян, здійснення інших заходів з питань оборони відповідно до законодавства [2].

Додатково потрібно зазначити, що згідно п. 9 Положення визначено повноваження ТЦК та СП, серед яких для проведення мобілізації вони можуть здійснювати:

- п.п. 13 – здійснюють фото- і відеофіксацію процесу пред'явлення та перевірки документів із застосуванням технічних приладів та засобів фото- та відеофіксації, а також можуть використовувати технічні прилади, засоби та спеціалізоване програмне забезпечення з доступом до Реєстру (крім співробітників СБУ та розвідувальних органів України, військовозобов'язаних та резервістів, які перебувають у них на військовому обліку);

- п.п. 36 – звертаються до Національної поліції або її територіальних підрозділів щодо надання відомостей стосовно призовників про притягнення до кримінальної відповідальності, відсутність (наявність) судимості;

п.п. 37 – звертаються в установленому законом порядку до органів Національної поліції щодо доставлення до територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, передбачені статтями 210, 210¹ КУпАП;

п.п. 38 – розглядають справи (цілодобово під час проведення мобілізації та/або у період воєнного стану) про адміністративні правопорушення та накладають адміністративні стягнення відповідно та з дотриманням КУпАП.

Відповідно до п. 9⁻¹ цього ж Положення ТЦК та СП мають право на здійснення (у період проведення мобілізації (крім цільової) заходів з перевірки військово-облікових документів громадян чоловічої статі віком від 18 до 60 років [2].

З викладеного вбачаємо, що принципи функціонування ТЦК та СП, як і будь-якого державного органу, ґрунтуються на прозорості та законності. Усі дії повинні бути чітко регламентовані законодавством, їхня діяльність має бути відкритою для контролю з боку держави та громадських організацій. В цей же час, працівники цього органу повинні діяти з повагою до прав людини, забезпечуючи компетентне та відповідальне виконання своїх обов'язків, особливо в умовах мобілізаційної роботи. Важливо також забезпечити соціальну підтримку військовослужбовців і ветеранів, особливо під час війни, коли вони та їхні родини потребують додаткової допомоги та захисту. Для того, щоб дати правомірну оцінку подій сьогодення та вирішити проблему даного питання, постає необхідність в аналізі чинного законодавства, яке регулює відносини між громадянами та державою під час мобілізаційних заходів.

Однією з ключових функцій держави є забезпечення виконання військового обов'язку громадянами відповідно до законодавства, зокрема у випадках мобілізації або під час введення в дію правового режиму воєнного стану. Розглянемо законний алгоритм проведення перевірки документів і вручення повістки та законодавчу базу. Процедура перевірки облікових документів та вручення повісток має ґрунтуватися на принципах правової визначеності, обґрунтованості та поваги до прав громадян. Перевірка документів повинна здійснюватися лише уповноваженими органами (поліція, ТЦК та СП) і виключно на законних підставах.

Так, відповідно до п. 25 Порядку проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період (далі – Порядок) громадяни чоловічої статі віком від 18 до 60 років зобов'язані мати при собі військово-обліковий документ (військово-обліковий документ в електронній формі) та пред'являти його за вимогою уповноваженого представника територіального центру комплектування та соціальної підтримки або поліцейського, а також представника Держприкордонслужби у прикордонній смузі, контрольованому прикордонному районі та на пунктах пропуску через державний кордон України [3]. Вказаний обов'язок громадян також закріплено в ч. 6 ст. 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [4].

Отже, відповідно до п. 49 Порядку у період проведення мобілізації (крім цільової) військово-обліковий документ (військово-обліковий документ в електронній формі) разом з документом, що посвідчує особу мають право вимагати:

- уповноважені представники територіального центру комплектування та соціальної підтримки
- поліцейські;
- представники Держприкордонслужби.

В цей же час, відповідно до п. 51 Порядку перевірка військово-облікового документа може здійснюватися:

- у прикордонній смузі, контрольованому прикордонному районі та на пунктах пропуску через державний кордон України – представниками органів охорони державного кордону або їх структурних підрозділів Держприкордонслужби;

- за місцем проживання, роботи, навчання, у громадських місцях, громадських будинках та спорудах, місцях масового скупчення людей, на пунктах пропуску (блок-постах) – уповноваженими представниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки або поліцейськими.

Відповідно до п. 54 Порядку під час перевірки військово-облікового документа:

- уповноважений представник ТЦК та СП зобов'язаний назвати своє ПІБ, посаду, а також пред'явити посвідчення особи, уповноваженої вручати повістки, разом з паспортом громадянина (посвідченням офіцера, військовим квитком);

- поліцейські та представники органів охорони державного кордону або їх структурних підрозділів Держприкордонслужби відрекомендовуються у порядку, визначеному наказами керівників Національної поліції та Держприкордонслужби відповідно.

Окрім цього, відповідно до ч. 2 ст. 32 Закону України «Про Національну поліцію» [5] у період дії воєнного стану та/або під час мобілізації (крім цільової) поліцейський має право вимагати в особи чоловічої статі віком від 18 до 60 років пред'явлення нею військово-облікового документа разом з документом, що посвідчує особу, у спосіб, який дає можливість поліцейському прочитати та зафіксувати дані, що містяться в документах.

Важливу роль у забезпеченні законності відіграють судові рішення щодо правомірності дій посадових осіб під час вручення повісток. Наприклад, суди часто звертають увагу на відповідність дій посадовців нормам Конституції та захисту прав людини, зокрема права на особисту свободу та недоторканність. Необхідно зазначити, що у поліції відсутня законодавча норма з викладення повноважень щодо вручення повістки, а повістки мають право вручати представники ТЦК та СП, представники структурних підрозділів районних, міських держадміністрацій, представники підприємств, установ, організацій - на території підприємств (установ, організацій) та в місцях виконання працівниками робіт (обов'язків).

Однак, незважаючи на викладену нормативно-правову базу перевірки документів та вручення повісток в період дії особливого періоду спостерігаються прецеденти, в яких дії правоохоронців та співробітників ТЦК та СП викликають суспільний резонанс.

Так, відповідно до джерела [6] на початку квітня 2024 зафіксовано два резонансі випадки. В Києві завдяки відео з камер спостереження встановили, що на журналіста військовим вказав чоловік у цивільному. «Слідство.Інфо» вважає, що найімовірніше – це співробітник відділу кібербезпеки СБУ. «Виглядає так, що якась структура СБУ, яка зовсім не мала б втручатися у справи ТЦК, може віддавати розпорядження, і тоді постає питання, які ще структури можуть віддавати розпорядження ТЦК», – коментує журналістка Бабінець.

Інший випадок – викрадення підлітка на Одещині. Там, невідомі особи у військовій формі, погрожуючи зброєю, змусили особу сісти в машину та насильно повезли в напрямку сусіднього села, але, дізнавшись, що особа є неповнолітньою – відпустили. За цією справою поліція розпочала кримінальне провадження за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 146 ККУ (незаконне позбавлення волі або викрадення людини) [7]. В цей же час, якщо в ході досудового розслідування буде підтверджений факт суб'єкта (представник держави) кваліфікація вказаного кримінального правопорушення може бути перекваліфікований на ст. 146¹ ККУ – Насильницьке зникнення.

Також, у березні 2024 року у Львові був зафіксований випадок, де люди у військовій формі наздоганяють чоловіка, а потім грубо заштовхують в автомобіль [8].

Відомі факти доведення до самогубства осіб, зокрема в Закарпатській області, де поліція розслідує доведення працівниками ТЦК громадянина до самогубства [9], а також, фіксувались випадки побиття та принижень. Комічним, був факт бійки між працівниками ТЦК та працівниками швидкої медичної допомоги. Працівники «швидкої» пояснили, що вони влаштували акцію протесту перед приміщенням ТЦК, а один з працівників Центру, намагався побити «протестуючих». Такі ж випадки, щомісячно фіксуються на території усієї України, зокрема, найчастіше в обласних центрах, адже у випадку таких правопорушень в сільській місцевості, дуже рідко фіксуються скарги та заяви з боку громадян.

Явище порушення законодавства та прав громадян за участю поліцейських можна спостерігати по всій території країни, майже в кожному регіоні на дорогах загального користування зустрічаються так названі «мобільні блокпости», які формуються з однієї чи двох патрульних машин з 6-7 працівниками патрульної поліції та працівниками ТЦК та СП, які складають більшість. В цьому випадку поліцейські розставляють переносні дорожні знаки та конуси, перекриваючи при цьому рух на дорожньому покритті. Алгоритм роботи таких «постів» майже завжди однаковий: працівники поліції зупиняють транспортні засоби та вже до зупиненої машини підходять співробітники ТЦК з метою перевірки військово-облікових документів та намагаються виписати повістки. Однак, законність дій поліцейських та працівників ТЦК та СП в цьому аспекті викликає сумніви та потребує додаткової уваги.

Відповідно до Постанови КМУ № 1455 від 29.12.2021 [10] «Блокпост» – це посилений контрольно-пропускний пункт, який за рішенням військового командування тимчасово встановлюється на вході/виході (в'їзді/виїзді) на територію/з території, де введено воєнний стан і встановлено особливий режим (за винятком державного кордону), на якому облаштовуються місця для перевірки осіб, транспортних засобів, багажу та вантажів, позиції вогневих засобів та бойової техніки, місця для відпочинку та забезпечення життєдіяльності особового складу, який виконує завдання на такому пункті, до складу якого можуть входити службові особи військових формувань та правоохоронних органів, які відповідно до закону залучені до здійснення заходів правового режиму воєнного стану. Тобто, екіпажі патрульної поліції, які без спеціальних позицій для ведення вогню та забезпечення діяльності особового складу не можуть вважатись «блокпостами». Звідси виникає питання законності дій працівників поліції.

В принципах безперервності зазначено, що поліцейський виконує свої функціональні обов'язки на території усієї України, а тому відповідно до ч. 2 ст. 32 Закону [5] перевірку документів поліцейські можуть здійснювати на території усієї України. Звісно, перевіряти документи громадян поліцейські мають право, але, все ж таки, зупинення транспортного засобу може проводитись лише за підстав, які визначені у ст. 35 Закону [5], але в жодному з пунктів статті не зазначена така підстава, як «вручення повістки» чи «зупинка для перевірки документів». Зупинка для перевірки документів здійснюється лише на спеціально обладнаних пропускних пунктах, таких як блокпости чи КПП, але, як ми вже зазначили екіпажі поліції які перекривають дорогу ставлять знаки обмеження швидкості та «СТОП-КОНТРОЛЬ» не можна вважати блокпостами.

Необхідно зауважити, що трапляються випадки конфліктних ситуацій з приводу спілкування уповноваженими особами мовою агресора. Такі прецеденти призводять до ескалації конфліктів з місцевим населенням. Потрібно пам'ятати, що ворог окупує території нашої держави, мотивуючи це тим, що вони прийшли нас «Асвабадіть». Результати даного «руського миру» принесли величезні жертви, геноцид та знецінення українського життя [11]. В даному аспекті досить потужною зброєю нашого суспільства являється державна мова, на чому зараз зосереджується особлива увага [12]. В цьому аспекті позитивної динаміки поліцейський у спілкуванні зможе досягати тоді, коли своїм прикладом буде вказувати на важливість державної мови у повсякденній роботі.

Висновок. Дослідження показало, що, незважаючи на існуючі законодавчі вимоги, трапляються випадки порушення прав громадян в процесі мобілізації, що підкреслює потребу у вдосконаленні механізмів контролю та моніторингу дій цих установ. Аналіз ситуацій, що виникають під час мобілізаційних заходів, свідчить про те, що упередженість у ставленні до призовників може призвести до соціальної напруги та конфліктів.

В цьому випадку громадяни потребуватимуть професійної правничої допомоги, адже наявність порушень їх прав потребуватиме втручання. Право на професійну правничу допомогу є важливим інструментом захисту прав, свобод і законних інтересів особи в різних сферах суспільного життя. Зокрема, якщо вести мову про сферу процесуальних правовідносин, то слід наголосити, що «правова допомога» забезпечується в кримінальному й адміністративному, цивільному і господарському процесі [13].

Важливо запроваджувати програми навчання для співробітників ТЦК та СП, спрямовані на розвиток навичок комунікації та роботи з населенням. Поліцейські виконують ключову роль у забезпеченні правопорядку під час мобілізаційних заходів, проте їхнє втручання повинно бути строго регламентоване. Необхідно розробити чіткі інструкції та тренінги для поліцейських, які б акцентували на важливості дотримання прав людини та етики у взаємодії з громадянами.

У підсумку, для покращення ситуації з правомірністю та неупередженістю дій співробітників ТЦК та СП, а також співпраці поліції, необхідно впроваджувати комплексний підхід, що включає законодавчі, організаційні та освітні заходи. Це дозволить не лише підвищити ефективність мобілізаційних процесів, але й забезпечити довіру громадян до державних органів у критичні часи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України № 254к/96-вр від 28.06.1996. Офіційний сайт ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Про затвердження Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки: Постанова Кабінету Міністрів України № 154 від 23.02.2022. Офіційний сайт ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-2022-п#Text>.
3. Порядок проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період: Постанова Кабінету Міністрів України № 560 від 16.05.2024. Офіційний сайт ВРУ. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kp240560?an=142>.
4. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України № 3543-ХІІ від 21.10.1993. Офіційний сайт ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#n398>.
5. Про Національну поліцію: Закон України № 580-VIII від 02.07.2015. Офіційний сайт ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
6. Високолян О. Порушення при врученні повісток: резонансні інциденти та реакція влади. Суспільство. Радіо Свобода. 11.04.2024. Офіційний сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/intsydenty-viyskomat-povistka-mobilizatsiya/32899108.html>.

7. Кримінальний кодекс: Закон України № 2341-III від 05.04.2001. Офіційний сайт ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
8. У Львові військкоми бігли за цивільним: в ТЦК пояснили ситуацію. 19.03.2024. Офіційний сайт ТОВ «Видавничий Дім «Високий Замок». URL: <https://wz.lviv.ua/news/509139-uvl-vovi-viiskkomu-bihly-za-tsyvilnym-v-ttsk-poiasnyly-sytuatsiiu>.
9. Бедрак В. На Закарпатті чоловік намагався накласти на себе руки в ТЦК: поліція розслідує доведення до самогубства. 16.03.2024. *Факти*. Офіційний сайт fakty.com.ua . URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20240316-na-zakarpatti-cholovik-namagavsvya-naklasty-na-sebe-ruky-v-tczk-policziya-rozsliduye-dovedennya-do-samogubstva>.
10. Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан: Постанова Кабінету Міністрів України № 1455 від 29.12.2021 р. Офіційний сайт ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-2021-%D0%BF#Text>.
11. Савенко, Г. Б., Тінін, Д. Г., & Тимофєєв, В. П. (2022, June). Проблема мовного питання під час воєнного часу: український вимір. In The 3 rd International scientific and practical conference—Modern research in world science (June 12-14, 2022) SPC—Sci-conf. com. ual, Lviv, Ukraine. 2022. 1867 p. (p. 1827). URL: https://www.researchgate.net/profile/M-Rumiantsev/publication/361865011_MODERN-RESEARCH-IN-WORLD-SCIENCE-12-140622/links/62c91c3d3bbe636e0c4ded01/MODERN-RESEARCH-IN-WORLD-SCIENCE-12-140622.pdf#page=1827.
12. Тінін Д., & Завістовський О. (2024). Питання вдосконалення мовлення під час фахової підготовки поліцейських в умовах воєнного стану. Матеріали конференцій МЦНД, (19.01.2024; Кривий Ріг, Україна), 236–238. вилучено із <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/975>.
13. Левченко М.С., & Войтюк М.П. (2024). Законодавче врегулювання права на професійну правничу допомогу в Україні. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.); у 2-х ч. Ч. І. Дніпро: ДДУВС, 2024. С. 242-243. <http://doi.org/10.31733/15-03-2024/1/2>; <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/13735>.